

**Η ΑΘΗΝΑ
ΤΟΥ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ**

**κείμενο - επιλογή φωτογραφιών
Δήμητρα Νικολοπούλου**

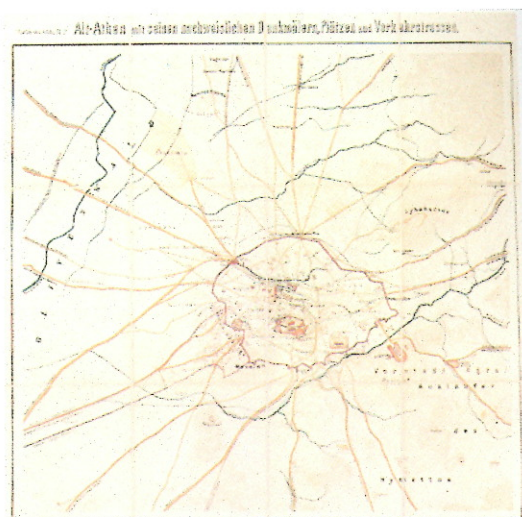
**επιμέλεια κειμένου - παρουσίαση
Άγγελος Βαλλιανάτος**

“Η Αθήνα του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη” είναι μια απόπειρα ανασύνθεσης του κλίματος της εποχής μέσα από κείμενα του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη, κυρίως από τα “αθηναϊκά” του διηγήματα. Παρουσιάζονται χαρακτηριστικές εικόνες της Αθήνας στα τέλη του 19ου αιώνα, ενώ δίνεται έμφαση σε σημαντικά γεγονότα, όπως οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 1896 και οι επιδράσεις που είχε η αναβίωσή τους στην εικόνα της πόλης και στην καθημερινότητα των κατοίκων της.

Περιγράφονται συνοικίες - ορόσημα της εποχής, όπως η Πλάκα, τα Αναφιώτικα, το Κολωνάκι, καθώς και ιδιαίτεροι χώροι, καταστήματα, ναί, αυλές, που σχετίζονται άμεσα με τον συγγραφέα και στους οποίους σύχναζε.

Το κείμενο εμπλουτίζεται με φωτογραφικό υλικό από τον Ημερήσιο Τύπο της εποχής, πίνακες σύγχρονων καλλιτεχνών του Παπαδιαμάντη, που απεικονίζουν θέματα ανάλογα με αυτά που θίγονται στα έργα του¹.

¹ Μεγάλη βοήθεια στη συλλογή υλικού προσέφερε το Πολιτιστικό Κέντρο Μελίνα Μερκούρη του Δήμου Αθηναίων και ιδιαίτερα η διαρκής έκθεση, η αναπαράσταση κτιρίων και όψεων της ζωής της Αθήνας.

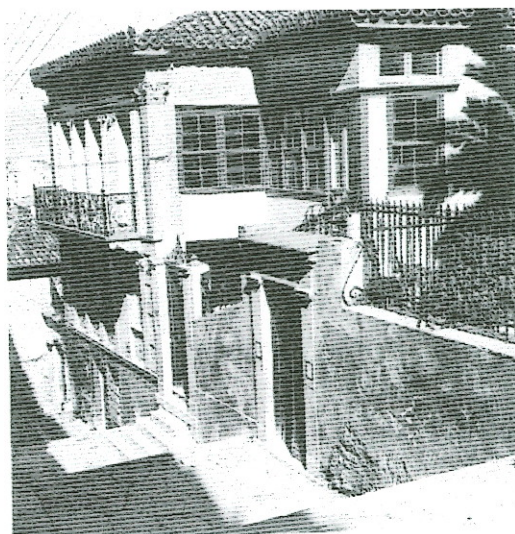
Η Αθήνα στο τέλος του 19ου αιώνα και στις αρχές του 20ου ήταν η πόλη που φιλοξένησε τους πρώτους Ολυμπιακούς Αγώνες αλλά και έζησε τις τραγικές στιγμές της ήττας του 1897.

Τα χρόνια της ζωής του Παπαδιαμάντη, εποχή που οι πνευματικοί άνθρωποι της πρωτεύουσας δημιουργούν και πρωτοπορούν, η πόλη εξωραΐστηκε με νέα κτίρια και φαρδείς δρόμους. Η ανατολή του 20ου αιώνα συνόδευσε την εργασία για το χτίσιμο ενός καλύτερου μέλλοντος.

Ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, ο πολυγραφώτατος συγγραφέας, ο ένθερμος ψάλτης, ο ταπεινός άνθρωπος, ο κοσμοκαλόγερος, έζησε και δημιούργησε στα δρομάκια και στις γειτονιές της πόλης, όπου δεσπόζει τυλιγμένη σ' ένα φωτεινό σύννεφο η Ακρόπολη. «Έκειθεν καί έφεξής, “ψηλά, επάνω επιφαίνεται μία αϊγλή. Σέλας συλληθέν, άκτίς ήλίου στερεοποιημένη. “Ας όπισθοχωρήσωμεν ή μάλλον άς σταματήσωμεν έδῶ. Σαρκικοί, όλόφρονες καί νωθοί άνθρωποι, δέν δύνανται ν'άνέλθωσιν εις τόν ιερόν βράχον τής Άκροπόλεως.”²

² Αί Άθήναι ως ανατολική πόλις.

Ο κυρ Αλέξανδρος, «δὶς ἢ τρίς τῆς ἐβδομάδος» περνούσε ἀπὸ τις «γνωστὲς καὶ προσφιλεῖς» γειτονιές που βρίσκονταν στους πρόποδες του ἱεροῦ βράχου. Ἡ Βλασσαρού καὶ τὸ Ριζόκαστρο τραβούσαν τὰ βήματά του. Τέτοια σπιτάκια με αὐλές καὶ «ἐπάνω εἰς τὸ παραθυράκι αἱ γλάστραι μὲ τὰ βασιλικά, μὲ τοὺς μενεξέδες, καὶ μὲ πολλῶν λογίων φραγκολούλουδα, τῶν ὁποίων δὲν ἤξεύρει τὰ ὀνόματα» φιλοξένησαν τὸν Παπαδιαμάντη τὰ δύσκολα ἀλλὰ τόσο δημιουργικὰ χρόνια ποὺ διέμεινε στὴν Αθήνα³.

³ ὁ.π., αποσπάσματα

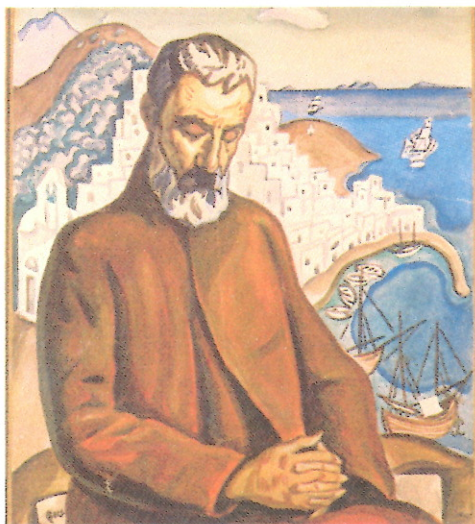
Όλοι αυτοί οι απλοί άνθρωποι ήταν η μεγάλη οικογένεια του συγγραφέα. Ευφροσύνη γέμιζε την ταπεινή του καρδιά όταν τους συναντούσε στα καφενεδάκια, στους Αέρηδες ή στα δρομάκια των Αναφιώτικων.

Τα ζεστά πρωινά, γύρω από τον Πύργο των Ανέμων ή Ωρολόγιον του Ανδρονίκου⁴, ή Αέρηδες, όπως είναι σήμερα γνωστός, ανάμεσα στα ερείπια της Ρωμαϊκής Αγοράς, συγκεντρώνονταν οι ηλικιωμένοι της περιοχής για να κουβεντιάσουν, ενώ τα μικρά παιδιά από τα γύρω σπίτια έτρεχαν πάνω – κάτω ταράζοντας την ηρεμία της Πλάκας, παίζοντας κρυφτό ανάμεσα στα χαλάσματα, το Φετιχιέ Τζαμί⁵ και τα αρχαία, μέχρι τους Αέρηδες.

⁴ Έργο του αστρονόμου και αρχιτέκτονα Ανδρονίκου του Κυρρήστου -από την Κύρρο της Συρίας- κατασκευάστηκε από λευκό μάρμαρο τον 2ο π.Χ. αιώνα. Στέγαζε ένα υδραυλικό ρολόι και στην κορυφή είχε ανεμοδείκτη. Σήμερα σώζεται η βάση ενός περίπλοκου συστήματος υδραγωγών σωλήνων και ένα κυκλικό αυλάκι στο δάπεδο. Ο Πύργος, καλά διατηρημένος, έχει ύψος 12 μ. και διάμετρο 8 μ. Πήρε το όνομά του από τα ανάγλυφα που φέρει στο επάνω μέρος των εξωτερικών πελυρών του, που παριστάνουν τους οκτώ ανέμους.

⁵ Έργο του 15ου αιώνα, προς τιμήν του Προθητή που επισκέφτηκε την Αθήνα το 1458.

Εκεί, στα καφενεδάκια αυτά, έπινε ο Παπαδιαμάντης το αγαπημένο του φασκόμηλο, που με το άρωμά του, όπως έλεγε, τον μετέφερε στις πλαγιές του αγαπημένου του νησιού. Μετά από 'κει ανηφόριζε τα στενά δρομάκια προς τα Αναφιώτικα, στις βορειοανατολικές υπώρειες του βράχου της Ακρόπολης. Οι Αναφιώτες μάστορες που δούλευαν στο κτίσιμο της πρωτεύουσας κατά το τέλος της βασιλείας του Όθωνα, δημιούργησαν τον αυθαίρετο αυτό οικισμό, που αναπτύχθηκε στο φυσικό ανάγλυφο του βράχου. Τα λευκά σπιτάκια, τα στενά και δαιδαλώδη σοκάκια, οι γλάστρες, δρόμοι χωμάτινοι γεμάτοι πέτρες, αγριόχορτα και ισχνά λουλούδια, τα φτωχοντυμένα αδύνατα ξυπόλυτα παιδάκια που έπαιζαν ή κάθονταν μασουλώντας ψωμοτύρι στο κατώφλι του σπιτιού τους, έδιναν στην περιοχή την αίσθηση τυπικού νησιώτικου χωριού. Γέμιζε νοσταλγία η ψυχή του Παπαδιαμάντη για τον τόπο του. Αισθανόταν πολύ κοντά σ' αυτούς τους ανθρώπους. Πρόσφυγας αισθανόταν στην Αθήνα κι αυτός.

Η φιλία του με τον κυρ Συμεών που είχε αναλάβει να φροντίζει το εκκλησάκι του αγίου Συμεών και τον μπαρμπα Νικόλα, που έφτασε εικοσάχρονο παιδί στην Αθήνα με τους πρώτους μαραγκούς και χτίστες από την Ανάφη στα 1841 και οι κουβέντες τους τον γέμιζαν χαρά. Οι συναντήσεις τους γεμάτες ιστορίες από «τότε», μισόν αιώνα και πλέον, όταν εκείνος και οι συμπατριώτες του εργάστηκαν σληρά για την ανοικοδόμηση της πόλης, μετά την απελευθέρωση από τους Τούρκους. Του εμπιστεύονταν μάλιστα, πώς παραβιάζοντας ένα διάταγμα του 1834, που χαρακτήριζε την περιοχή αρχαιολογική ζώνη, έχτιζαν τα σπίτια τους μέσα στη νύχτα, για να εγκαταστήσουν εκεί το επόμενο πρωί τις οικογένειές τους, αφού –σύμφωνα με τον ισχύοντα ακόμα τότε οθωμανικό νόμο- οι αρχές δε μπορούσαν να κατεδαφίσουν τα καινούργια σπίτια.

Τα δίδυμα μεσαιωνικά εκκλησάκια του Αγίου Γεωργίου και του Αγίου Συμεών ήταν ο άλλος λόγος που παρακινούσε τον κυρ Αλέξανδρο ν' ανηφορίζει συχνά στα Αναφιώτικα σε ευλαβικό προσκύνημα. Ο κυρ Συμεών, μάλιστα, δεν έχανε ευκαιρία να αναφέρει με πίκρα ότι οι οικιστές των «αυθαιρέτων» είχαν αναστηλώσει με δική τους φροντίδα και έξοδα τα ρημαγμένα βυζαντινά ναΐδρια. Ίσως γι' αυτό ο Άγιος Γεώργιος, στα ανατολικά, θύμιζε νησιώτικο εκκλησάκι, κατάλευκος, και με γεμάτη λουλούδια αυλή. Ίσως γι' αυτό ο Άγιος Συμεών, όπως μιμείτο τη Μητρόπολη της πρωτεύουσας με το χρωματισμό της όψης του, θύμιζε στους οικιστές τη νέα τους πατρίδα και στέγαζε με ευλάβεια το αντίγραφο μιας θαυματουργής εικόνας από την Ανάφη.

Ως εκεί έφτανε, προσκλητικός, ο αχός απ' την καρδιά της πόλης που χτυπούσε στα μαγαζάκια και στα εργαστήρια, γύρω απ' το Παλιό Τζαμί, πλησίον των ποινικών φυλακών. Στην Παλαιά Αγορά, μαγειρεία, πατσατζίδικα, ταβέρνες δίπλα στα Γύφτικα, δεκάδες μαγαζιά στα Τσαρουχάδικα. «Θά ἦτο λυπηρόν νά ἔλλειπεν ὁλος ὁ εὐάρεστος ἐκεῖνος θόρυβος τῆς ζωῆς καί τῆς ἐργασίας, ὅπου στομώνει τὰ ὦτα καὶ δυναμώνει τὰ νεῦρα»⁶

⁶ Αἱ Ἀθῆναι ὡς ἀνατολική πόλις.

Κοντά τους, «ανάμεσα στά κεράδικα καί τήν όδό Ντέκα, όχι μακράν από την Καπνικαρέαν», ήταν το «μικρό καφενείο» του Σκαρτσόπουλου. Όλη μέρα μπαινόβγαιναν συγγραφείς για να μάθουν πώς προχωρούσε η εκτύπωση των έργων τους, αφού κοντά του, στην πλατεία Ελευθερίας, ήταν και το τυπογραφείο των Αδελφών Κωνσταντινίδη. Εκεί κι ο Παπαδιαμάντης, περνούσε πολλές φορές όχι τόσο για να παραδώσει χειρόγραφα των άρθρων και των έργων του, όσο για να μιλήσει με τους τεχνίτες, να πιουν μαζί έναν καφέ. Σ' αυτό το τυπογραφείο τυπώθηκε η αφίσα που ενέπνευσε τον Παπαδιαμάντη -γνώστη της πίκρας της μετανάστευσης- να γράψει την "Τύχη από την Αμέρικα", τον "Αμερικάνο" και το "Γράμμα στην Αμερική". Ήταν μια αφίσα παραγγελία της Gunard Line, της Αγγλικής Βασιλικής Υπερωκειάνειας Ακτοπλοΐας, που διαφήμιζε τα ταξίδια της στην Αμερική από τον Πειραιά και την Πάτρα.

Σ' αυτές τις συνάξεις με τους ανθρώπους του τυπογραφείου, ο κυρ-
Αλέξανδρος άκουγε να μιλούν για τις νίκες των αθλητών στους
Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας. Επισκέφθηκε κι αυτός σε κάποιο
περίπατό του και θαύμασε το ολόλευκο μαρμάρινο Στάδιο, ακριβό στολίδι
της Αθήνας στο λόφο του Αρδηττού.

Πράγματι, οι πρώτοι Ολυμπιακοί Αγώνες που αναβίωσαν στην Αθήνα στα 1896 άλλαξαν τη μορφή της πόλης με τα καινούρια κτήρια, τους δρόμους και τις λεωφόρους. Κατακλύστηκε η Αθήνα από συνεχείς αφίξεις επισήμων.

Πολλοί πλούσιοι Αθηναίοι προσέφεραν μεγάλα ποσά για την επιτυχία των αγώνων παρακινημένοι από το υπέρογκο του ποσού των 600.000 που απαιτούνταν για τη διεξαγωγή τους, ποσό δύσκολο να συγκεντρωθεί από μόνο το κράτος.

Η παρουσία του Δημήτρη Βικέλα και η εκλογή του ως πρώτου προέδρου της Διεθνους Ολυμπιακής Επιτροπής υπήρξε καθοριστική, αφού με το πάθος του έπεισε όλους, όσους μπορούσαν, να συνεισφέρουν για τον ιερό σκοπό.

Ανάμεσα στους απλούς και ανώνυμους ανθρώπους υπήρξε και ένας φοιτητής που δήλωσε ότι από το υστέρημά του θα κατέβαλλε το ποσό των 10 δρχ. μηνιαίως από την 1η Ιανουαρίου μέχρι τον Ιούνιο του 1896, υπέρ της διεξαγωγής των αγώνων.

Η πόλη πριν την έναρξη χρειάστηκε να καθαριστεί από άκρη σε άκρη και η επιτροπή προέτρεψε τους καταστηματάρχες να στολίσουν τα καταστήματά τους χάρη των Αγώνων.

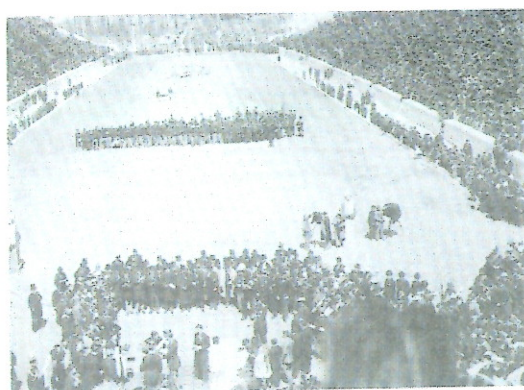
Στους κεντρικούς δρόμους και στις πλατείες τοποθετήθηκαν στύλοι με φανούς που συνδέονταν για την περίσταση με αψιδωτές ράβδους στολισμένες με κλαδιά μυρσίνης.

Το Στάδιο διακοσμήθηκε με σημαίες, γύψινους θυρεούς και εμβλήματα

ενώ απέναντι από την είσοδό του στήθηκε ένα Πανόραμα που προέβαλε σκηνές από την πολιορκία των Παρισίων το 1971. Ένα άλλο, με την έξοδο του Μεσολογγίου, στήθηκε στην οδό Σταδίου.

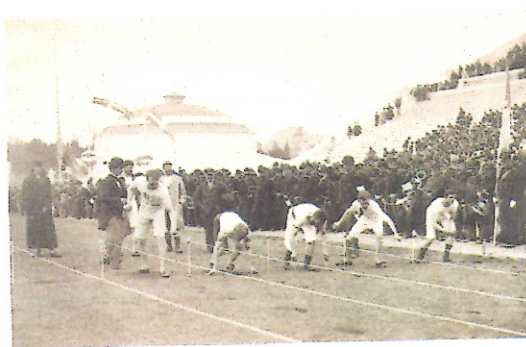
60.000 άνθρωποι συγκεντρώθηκαν στην Αθήνα τις ημέρες των Αγώνων και ανάμεσά τους βασιλείς, αρχηγοί κρατών, επίσημοι,

δημοσιογράφοι και ανταποκριτές που κατέφθασαν για να καλύψουν το γεγονός.

Οι επισκέπτες σεριανώνοντας στους δρόμους της πρωτεύουσας δεν έμειναν ανέγγιχτοι από τη μαγεία της μυρωμένης αχλός του Αττικού δειλινού, όταν οι μαβιές αποχρώσεις του ήλιου σαν βασιλεύει στον αττικό ουρανό αγκαλιάζουν αρχαίες κολώνες, βυζαντινους τρούλους, νεοκλασσικά κτίρια, σπιτόπουλα, αυλές κι αρχοντικά.

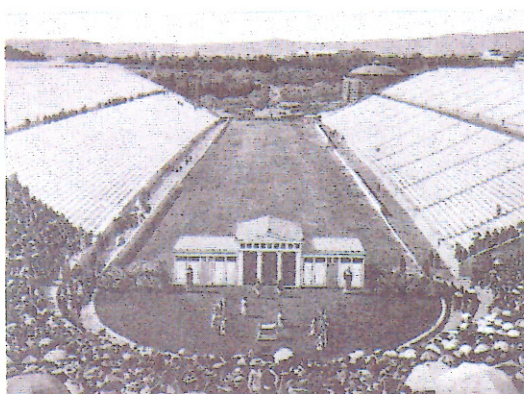
Την περιέργεια των ξένων όμως τράβηξε η παρουσία πλούσιων επαρχιωτών που είχαν έρθει για τους Αγώνες κι έμεναν σε ενοικιασμένα δωμάτια στο Κολωνάκι και στη Νεάπολη, που τριγύριζαν ντυμένοι με φουστανέλλες και κοντογούνια.

Στις 25 Μαρτίου το πρωί (6 Απριλίου με το νέο ημερολόγιο) μέρα συμβολική, μετά τη θεία Λειτουργία και τα αποκαλυπτήρια του ανδριάντα του Γεωργίου Αβέρωφ, δωρητή για την ανέγερση του Παναθηναϊκού Σταδίου, άρχισε στην Αθήνα η μεγάλη ολυμπιακή γιορτή.

Μόνη ενασχόληση στα καφενεία και στις ταβέρνες, οι νίκες των 10 πρώτων Ελλήνων αθλητών. Η νίκη όμως του Σπύρου Λούη στο Μαραθώνιο συγκλόνισε το πανελλήνιο και επισκίασε τις άλλες. Αυτός που ξεδίψαγε τόσα χρόνια κουβαλώντας νερό απ' το χωριό του, ξεδίψασε τώρα την ψυχή των Ελλήνων γεμίζοντάς τους περηφάνεια.

Η Αθήνα γιόρτασε την Ολυμπιάδα ως τιμή στο σώμα, στο κάλλος και στη δύναμη, αλλά και ως καλλιέργεια του πνεύματος και των τεχνών.

Πλούσιο το έργο των ποιητών και των πεζογράφων αυτής της περιόδου. Το γλωσσικό ζήτημα, η παράδοση και ο κλασικισμός, αποτέλεσαν θέματα σοβαρών και μεστών συζητήσεων στα φιλολογικά στέκια.

Στα σαλόνια του Σκουλούδη, του Σουρή, της Ελένης Βλάχου, της Καλλιρόης Παρέν -κεφαλής του φεμινιστικού κινήματος- του Κωστή Παλαμά, παρουσιάστηκαν νέες εκδόσεις, συζητήθηκαν κοινωνικά και φιλολογικά θέματα, ανταλλάχθηκαν νέες ιδέες.

Ήταν η εποχή που αναπτύχθηκαν τα "φιλολογικά καφενεία". Η δημιουργία τους στέγασε την ανάγκη για συζήτηση, για συνάντηση των λογίων.

Του "Γιαννόπουλου", γωνία Σταδίου και Μουσών (σημερινή Καραγεώργη της Σερβίας), του "Ζαχαράτου" στη Σταδίου και Γεωργίου Α', το "Νέον Κέντρον", αρχικά στα Χαυτεία και κατόπιν στο τέλος της Πανεπιστημίου, ήταν από τα ονομαστά. Με την αλλαγή του αιώνα, το καφενείο της πλατείας Δεξαμενής συγκέντρωνε πλήθος λογοτεχνών. Εκεί σύχναζε και ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης κι εκεί, ο Παύλος Νιρβάνας, κατάφερε και τράβηξε τη φωτογραφία του.

Ο ταπεινός κυρ-Αλέξανδρος δεν αρέσκετο σε επιδείξεις!

Έτσι, παρ' όλο που η φωτογραφία εμφανίστηκε στο φωτογραφείο "Η Ανάμνησις" του Κωνσταντίνου Αποστόλου, γνωστό κατάστημα της οδού Σταδίου, με καλλιτεχνικές φωτογραφίες να κοσμούν τις προθήκες του, ο Παπαδιαμάντης όχι μόνο αρνήθηκε να τοποθετηθεί η δική του σε κοινή θέα ή προς άγραν πελατών, αλλά και ουδέποτε επισκέφθηκε ως πελάτης το κατάστημα.

Προς τί άλλωστε; Η κοσμική Αθήνα της εποχής, η πρωτεύουσα του νέου Ελληνικού κράτους που αποκτούσε τον κοσμοπολίτικο αέρα ευρωπαϊκής μεγαλούπολης με νεοαναπτυσσόμενη μεγαλοαστική τάξη, τον έβρισκε παντελώς αδιάφορο. Τα χρώματα του δειλινού που αγκαλιάζουν την πόλη από τον Υμηττό μέχρι κάτω το Μεταξουργείο, έδιναν ιδιαίτερο χρώμα σε διαφορετικές Αθηναϊκές σκηνές:

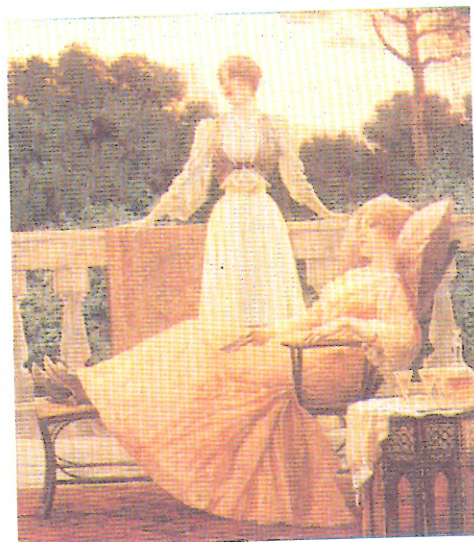
Η κοσμική Αθήνα διασκέδαζε στα μεγάλα σαλόνια. Το ξενοδοχείο “Μεγάλη Βρεταννία” στις δόξες του. Στους Αγίους Θεοδώρους, στο κατάφωτο αρχοντικό του Γρηγορόπουλου, τη μεγαλόπρεπη εξώπορτα περνούσαν περιποημένοι κύριοι, κομψές κυρίες και δεσποινίδες.

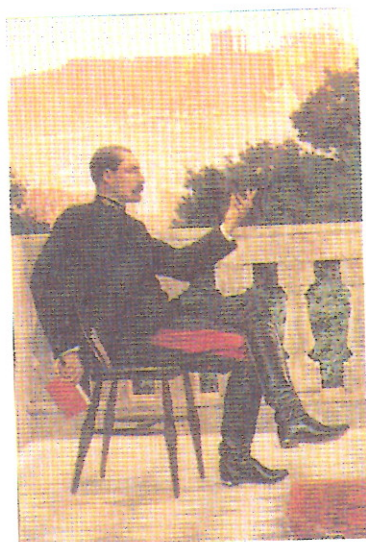
Το θρόϊσμα του μεταξιού στα ρούχα και οι ευωδίες των ακριβών αρωμάτων που πλαισίωναν τις μεγαλόφωνες συζητήσεις ήταν αποτέλεσμα κόπου ημερών στα καταστήματα της οδού Ερμού και της Αιόλου για παπούτσια, γάντια, καπέλλα, τσάντες.

Δύσκολη απόφαση η εκλογή του υφάσματος στην μεγάλη ποικιλία υφασμάτων, ενδυμάτων και καπέλων του καταστήματος Νεωτερισμών "Η Μοδέρνα Αθηναία" της δεσποινίδος Μαρίκας Εμμανουηλίδου που δέσποζε ανάμεσα στα άλλα καταστήματα γυναικείων ενδυμάτων και προσέλκυε πελατεία από τις ανώτερες κοινωνικές τάξεις της πρωτεύουσας -πόσο μάλλον που η δεσποινίς Εμμανουηλίδου, απόφοιτος της "Σχολής Κοπτικής και Γυναικείων Φορεμάτων" της Θεσσαλίας και του Διονυσίου Παναγιωτάκου, διέθετε στην πελατεία της πλην των υφασμάτων και φορεμάτων, είδη καλωπισμού, και μεγάλη ποικιλία συμπληρωμάτων ένδυσης: ομπρέλες από τους αδελφούς Τσολάκη στην Αιόλου 10, βεντάλιες και κοσμήματα, κομψά υποδήματα από τον οίκο Σινάνη στην Ερμού 19, πουδριέρες, καπελιέρες, μπιζουτιέρες και τέλος, παιδικά ρούχα που προσέλκυαν την οικογένεια σε πλήρη ανάπτυξη-.

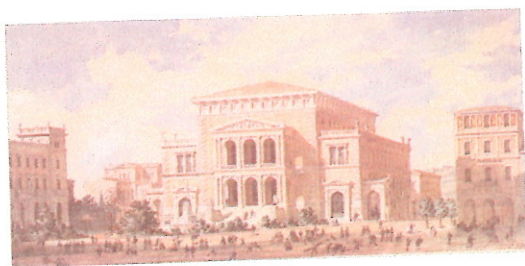

Και μετά, ατέλειωτες οι ώρες στις πρόβες και τα ξενύχτια της μοδίστρας με τις παρακóρες για να αναδείξουν τη χάρη και την ομορφιά της κάθε Αθηναίας που μέρες προετοιμαζόταν για τέτοιες βραδυές.

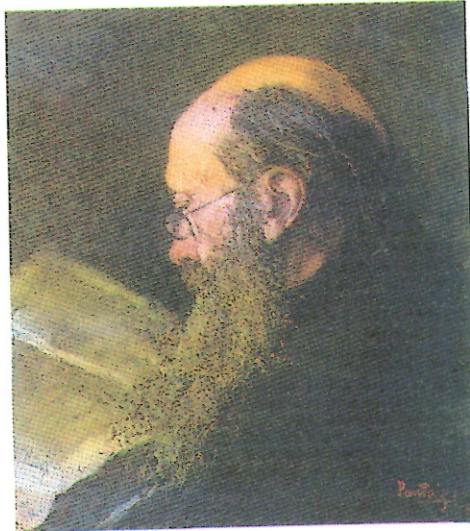

Η προετοιμασία των κυρίων δεν υστερούσε. Απαραίτητη ήταν η επίσκεψη στο κουρείο - μυροπωλείο του Κοσμά Καψάνη στην Αιόλου, δίπλα στην Χρυσοσπηλιώτισσα. Εκεί, η περιποίηση της κόμης συμπληρωνόταν από τις κολώνιες που με περισσή φροντίδα ετοίμαζαν οι βοηθοί στο μικρό εργαστήριο στο πίσω μέρος του κουρείου.

Οι κύριοι δεν περίμεναν τις αποσπερίδες για να συναντηθούν. Το μεγάλο καφενείο "Η γωνία" του Γ. Οικονόμου, στην οδό Πανεπιστημίου 84, "ιδρυθέν το 1864" ήταν το σύνηθες σημείο συνάντησης. Πολυτελές κτίσμα το καφενείο, διακοσμημένο με λεπτό γούστο. Βαρύτιμοι πολυέλαιοι φώτιζαν τους πίνακες ζωγραφικής στους τοίχους, πλαισιωμένους με καθρέφτες. Αναπαυτικά καθίσματα και μαρμάρινα τραπεζάκια στόλιζαν το χώρο, προσφέροντας έναν πολυτελή και άνετο χώρο συνάντησης των κοσμικών. Οι θαμώνες του καφενείου αντάλλασσαν νέα και απόψεις για τα πολιτικά, τα καλλιτεχνικά αλλά και τα κουτσομπολιά της Αθήνας, προοίμιο και επωδό των κοσμικών συναντήσεων, δροσίζοντας τη συζήτηση με Ζύθο Φιξ προς 2.20 δρχ ή γλυκά του κουταλιού και βυσινάδα προς 2.90.

Ο Παπαδιαμάντης δεν διάβηκε ποτέ το κατώφλι αυτού ή άλλων αρχοντικών.

Σε αντιδιαστολή, δική του συχνή επίσκεψη, καλύτερη στιγμή της μέρας του, το δειλινό, την ώρα που η καμπάνα της Καισαριανής σήμαινε τον εσπερινό, κατηφόριζε στο αγαπημένο του εκκλησάκι του Προφήτη Ελισσαίου. Εκεί πέρασε πολλά δειλινά ψέλνοντας στον εσπερινό και συχνά μέχρι τα μεσάνυχτα στις κατανυκτικές αγρυπνίες. Εκεί έβρισκε τη συνέχεια των νεανικών του χρόνων, οπότε βοηθούσε τον παπα-Αδαμάντιο, τον πατέρα του στις εκκλησίες και στα εξωκλήσια του νησιού του. Από τότε έψελνε, χωρίς να έχει μάθει ψαλτική, χωρίς να γνωρίζει τη βυζαντινή παρασημαντική, σχεδόν χωρίς φωνή. Κι όμως, συνέπερνε το εκκλησίασμα του Προφήτη Ελισσαίου με το πάθος της ψυχής του.

Σ' αυτή την ίδια πόλη των αντιθέσεων, ο κυρ-Αλέξανδρος, απόμακρος και ταπεινός, έζησε με τον δικό του απέριττο τρόπο, ακολουθώντας σχεδόν το ίδιο καθημερινό πρόγραμμα, κοντά στους απλούς ανθρώπους στις φτωχογειτονιές, πολλοί από τους οποίους έγιναν μαγιά για τους ήρωες των έργων του.

"Τὴν ἐνδεκάτην ὥραν καὶ πέντε λεπτά ἀνήρχετο τὴν ὁδὸν τοῦ Ἑρμοῦ. Ἐφθάνεν εἰς τὴν πλατεῖαν, ἀνέβαινε τὰ δύο σκαλοπάτια καὶ εἰσήρχετο εἰς τὸ καφενεῖον τῆς Ἀνατολῆς, ὅπου ἐδιάβαζε τὴν ἐφημερίδα "Ἄστυ". Ὄταν τὸ ὡρολόγιον ἐδείκνυε μίαν παρά ἔνδεκα λεπτά, ἐσηκώνετο, διευθύνετο πρὸς τὴν ἔσω συνοικίαν, κατήρχετο διὰ τοῦ Λέκκα, ἔφθάνεν εἰς τὴν ὁδὸν Αἰόλου, ἐπερνοῦσεν ἀπὸ τὴν Ἀγοράν, ἐψώνιζε κάτι, ἔφθάνεν εἰς τὴν οἰκίαν του, καὶ τὴν μίαν καὶ μισὴν ἐγευματίζε. Εἰς τὰς δύο καὶ τέταρτο ἐξήρχετο, κατέβαιναν εἰς τὴν ὁδὸν Πειραιῶς, περνοῦσε ἀπὸ τὸ καπνοπωλεῖο "Ὁ καλὸς καπνιστὴς" τοῦ Δημητρίου Ταμβάκη ὅπου εὗρισκε σύνεργα καπνοῦ καὶ σιγαρέττα Ματσάγγου καὶ Παπαστράτου. Εἶτα ἐτραβοῦσε περίπατον κατὰ τὸν δρόμον τοῦ Χασεκῆ, ἐπέστρεφε καὶ ἐπερνοῦσε ἀπὸ τὸ πρῶτον καφενεδάκι τῆς ὁδοῦ παρά τὴν Ἀγίαν Τριάδα, ἀνέβαιναν εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως, καὶ εἰς ἓνα δρομίσκον πλησίον τοῦ Ἀγίου Γεωργίου εἰσήρχετο εἰς τὸ "Μέγα Παντοπωλεῖον" τοῦ κ. Παυλόπουλου, τὸ ὁποῖον ἄλλος θὰ ἐχρειάζετο πικότον διὰ νὰ τὸ ἀνακαλύψῃ"⁷ .

⁷ Ο προστάτης των χηρῶν

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

- σελ. 3: **Αι Αθήναι 1875 - 1891**
Το Πνεύμα και το Σώμα, σελ. 54
- σελ. 4: **Πανόραμα Αθήνας**
Αθήνα 5000 χρόνια Ιστορίας, σελ. 120
- σελ. 6: **Σπίτι στην Πλάκα**
Αθήνα 5000 χρόνια Ιστορίας, σελ. 58
- σελ. 7: **Γυναίκα που ζυμώνει**
Περικλής Πανταζής, σελ. 26
- σελ. 8: **Το παιδί με τη σβούρα**
Περικλής Πανταζής, σελ. 28
- σελ. 9: **Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης**
Το Πνεύμα και το Σώμα, σελ. 95
- σελ. 12: **Η οδός Αιόλου**
Αθήνα 5000 χρόνια Ιστορίας, σελ. 51
- σελ. 13: **Παναθηναϊκό Στάδιο**
Το Πνεύμα και το Σώμα, σελ. 90
- σελ. 14: **Ολυμπιακοί Αγώνες 1896 - Λεύκωμα**
Το Πνεύμα και το Σώμα, σελ. 145
- σελ. 15: **Ο Ανδριάντας του Γεωργίου Αθέρωφ**
Το Πνεύμα και το Σώμα, σελ. 122
- σελ. 16: **Παριλίσια Περιοχή**
Θέατρα της Παλιάς Αθήνας, σελ. 65
- σελ. 17: **Η πλατεία Συντάγματος**
Αθήνα 5000 χρόνια Ιστορίας, σελ. 59
- σελ. 18: **Παναθηναϊκό Στάδιο - Ολυμπιακοί Αγώνες 1896**
Το Πνεύμα και το Σώμα, σελ. 124
- σελ. 19: **Πανόραμα στο Παναθηναϊκό Στάδιο**
Θέατρα της Παλιάς Αθήνας, σελ. 66
- σελ. 20: **Οι πρώτοι Ολυμπιακοί Αγώνες στο Παναθηναϊκό Στάδιο**
Αθήνα 5000 χρόνια Ιστορίας, σελ. 60
- σελ. 21: **Παναθηναϊκό Στάδιο, Ολυμπιακοί Αγώνες 1896**
Το Πνεύμα και το Σώμα, σελ. 122

- σελ. 22: **Παναθηναϊκό Στάδιο, Ολυμπιακοί Αγώνες 1896**
Το Πνεύμα και το Σώμα, σελ. 126
- σελ. 23: **Οι Ολυμπιονίκες του Μαραθωνίου Δρόμου (1896 - 1906)**
Το Πνεύμα και το Σώμα, σελ. 133
- σελ. 24: **28 Μαρτίου 1905. Παράσταση Αντιγόνης στο Παναθηναϊκό Στάδιο**
Θέατρα της Παλιάς Αθήνας, σελ. 110
- σελ. 25: **Οι Ποιητές**
Το Πνεύμα και το Σώμα, σελ. 94
- σελ. 26: **Λεωφόρος Πανεπιστημίου**
Θέατρα της Παλιάς Αθήνας, σελ. 126
- σελ. 27: **Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης**
Επτά Ημέρες, εξώφυλλο
- σελ. 28: **Πλατεία Ομονοίας**
Θέατρα της Παλιάς Αθήνας, σελ. 56
- σελ. 29: **Ξενοδοχείο Μεγάλης Βρετανίας**
Το Πνεύμα και το Σώμα, σελ. 66
- σελ. 30: **Κυρία με ομπρέλλα**
Περικλής Πανταζής, σελ. 27
- σελ. 31: **Κυρία στον καθρέπτη με βεντάλια**
Περικλής Πανταζής, σελ. 27
- σελ. 32: **Αθηναϊκή βραδυά**
Θέατρα της Παλιάς Αθήνας, σελ. 98
- σελ. 33: **Αθηναϊκή βραδυά**
Θέατρα της Παλιάς Αθήνας, σελ. 98
- σελ. 35: **Δημοτικό Θέατρο Αθηνών**
Θέατρα της Παλιάς Αθήνας, σελ. 48
- σελ. 36: **Ο Αναγνώστης**
Περικλής Πανταζής, σελ. 33
- σελ. 37: **Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης**
Επτά Ημέρες, σελ. 2

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΕΙΚΟΝΩΝ

Θέατρα της Παλιάς Αθήνας, Άρτεμις Σκουμπουρδή, Δήμος Αθηναίων - Πνευματικό Κέντρο.

Το Πνεύμα και το Σώμα' η αναβίωση της Ολυμπιακής Ιδέας 19ος - 20ος αιώνας, Υπουργείο Πολιτισμού - Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα 1989

Περικλής Πανταζής 1849 - 1884, Ένας Έλληνας Ζωγράφος στο Βέλγιο, Ίδρυμα Ευαγγέλου Αβέρωφ - Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου, Αθήνα 1996

Αθήνα 5000 χρόνια Ιστορίας, Δήμος Αθηναίων - Πνευματικό Κέντρο, Αθήνα 1992

Επτά Ημέρες, εφημερίδα ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, τ. 24 Δεκεμβρίου 2000

ΑΛΛΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΕ ΑΘΗΝΑΪΚΕΣ ΓΕΙΤΟΝΙΕΣ
ΣΤΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

Εξοχικό κρούσμα	Αμπελόκηποι Γαργαρέττα Δεξαμενή οδός Ακαδημίας Πατήσια Πευκάκια Στάδιο Φυλακή του Σωκράτους
Η γραία και η θύελλα	Λυκαβητός
Η ψυχοπαίδα	Άγιος Αθανάσιος (Ψυρρή, οδός Αριστοφάνους Άγιος Διονύσιος Άγιος Ελισσαίος Άγιος Παύλος Δεξαμενή
Κοινωνική Αρμονία	Δρομοκαϊτειο Θησείο Μαρούσι Παλιός Σταθμός Σ.Α.Π. Φάληρο
Μεγαλείων οψώνια	Κεράδικα οδός Ντέκα
Μιά ψυχή	Α' Κοιμητήριο Αθηνών
Ο αειπλάνητος	Εθνική Βιβλιοθήκη Ζωοδόχος Πηγή στον Υμηττό κατάστημα Καλαμιώτη κατάστημα Μακράκη Μοναστηράκι μονύδριο Αγίου Χαραλάμπους οδός Αθηνάς οδός Καπνικαρέας - Κεράδικα Πλάκα Στύλοι Ολυμπίου Διός Τελωνείο Πειραιά Υπουργείο Ναυτικών

Ο διδάχος	Καπνικαρέα οδός Ερμού
Ο κοσμολαΐτης	Μονή Κλειστών (Πάρνηθα)
Οι κουκλοπαντρείες	Γκάζι (περιοχή Αερίοφωτος)
Ποια εκ των δύο	οδός Σταδίου
Τα τελευταία του γέρου	Βρεφοκομείο Ψυρρή
Το ζωντανό κιβούρι μου	Πλατεία Ελευθερίας
Το θαλάσσωμα	Κολωνάκι οδός Κηφισίας οδός Μητροπόλεως Πλάκα